

بسم الله الرحمن الرحيم

ضرورت پاکدستی کارگزاران دولتی بر اساس نامه ۵۳ نهج البلاغه

فاطمه حیدری

چکیده

آنچه موجب سعادت‌مندی حکومت‌ها و بقاء ارزش‌های مادی و معنوی آنها در سطوح خرد و کلان جامعه می‌شود وجود کارگزاران متعهدی است که پاکدستی را سرلوحه کار خود قرار داده و در انجام وظایف خود سستی به خرج نمیدهند چون حکومت اسلامی بر پایه اصول و مبانی ارزشی بنا شده است، ضروریست در تمام عرصه‌های مدیریتی، صفت پاکدستی و درستکاری را برای کارگزاران خود لحاظ کند، زیرا در اندیشه اسلام هیچ خطری بالاتر از بر سرکار آمدن افراد ناشایست نیست از این رو حکومت اسلامی باید نسبت به انتخاب متصدیان و کارگزاران دولتی خود حساسیت به خرج داده و افرادی را بر این مناصب بگمارند که از نظر پاکدستی اهلیت و شایستگی داشته باشند لذا در متون دینی به کرار توصیه‌هایی جهت انتخاب کارگزاران تراز وارد شده است که از میان آنها می‌توان به نامه ی ۵۳ نهج البلاغه مشهور به عهدنامه ی مالک اشتر اشاره کرد که در این نامه، امام علی (علیه السلام) برای گزینش کارگزاران دولتی، به مالک اشتر نخعی توصیه‌های لازم را یادآور می‌شوند که امروزه عمل به این سفارشات بر هر مسوول و مدیری لازم است، بنابراین محقق در این پژوهش به بررسی ضرورت پاکدستی کارگزاران دولتی بر اساس نامه ۵۳ نهج البلاغه در چهار سمت مهم از جمله: ۱. منشیان و نویسندگان ۲. قضات و داوران ۳. کارگزاران دولتی ۴. بازرگانان و صاحبان صنایع پرداخته است.

¹ سطح 2 مدرسه علمیه حضرت معصومه سلام الله علیها، برگزیده جشنواره سردار سلیمانی استان بوشهر. منتخب رشته مفاهیم نهج البلاغه نماینده ی شرکت پلیمر اریاساسول. 09902304329@gmail.com@heidarifatemh064

کلیدواژه: پاکدستی، کارگزاران دولتی، نامه ی ۵۳ نهج البلاغه، قضات، منشیان، بازرگانان.

مقدمه

پاکدستی به معنای درستکاری، صحت عمل و پاکیزه بودن دست از آلودگی به اموال دیگران و اجتناب از کارهای حرام و نامشروع می باشد. پاکدستی در جامعه ثمرات و برکات فراوانی در حیطه ی یکسان سازی حقوق و مزایا و بهرمندی همه ی مردم از نعمات موجود در جامعه دارد. مطالعه تاریخ تمدنهای باستان گواه این مطلب است که فساد و عدم وجود خصلت پاکدستی در کارگزاران دولتی در جوامع بشری قدمتی به اندازه تمدن داشته و اکنون نیز یکی از مسائل مبتلا به کشور های جهان میباشد و می توان گفت یکی از علل نارضایتی مردم از حکومت ها در جوامع مختلف وجود روابط ناسالم اداری است بنابراین هریک از کارگزاران دولتی متناسب با وضعیت فیزیولوژیک و گرایش های انسانی موظف به رعایت استانداردهای رفتاری، گفتاری و پوششی هستند که همه این موارد به پاکدستی تعبیر میشود چرا که عدم التزام کارگزاران دولتی به رعایت پاکدستی موجب تخریب رقابت منصفانه در بازار موجب متزلزل شدن ثبات اقتصادی در جامعه میشود و اعتماد عمومی که یکی از مهم ترین سرمایه های ملی هر کشوری است را تحلیل میکند. کارگزاران دولتی افرادی هستند که از طرف حکومت در مناصب مختلف نظامی و ادارات مامور به انجام امور دولتی و خدمت رسانی به آحاد مردم جامعه هستند. در آموزه های دینی بویژه نهج البلاغه به انتخاب کارگزاران برای مناصب حکومتی توجه شایانی شده است که از میان آنها می توان به نامه ی ۵۳ نهج البلاغه اشاره نمود این نامه شامل دستور العمل هایست که امام علیه السلام ضمن سفارش به مالک اشتر آنها را برای آیندگان نیز به تقریر در آورده است. محقق در این پژوهش از روش توصیفی - روایی و با استناد بر نامه ی ۵۳ نهج البلاغه استفاده نموده است، از این رو پژوهش حاضر درصدد پاسخ

به این سوال است که ضرورت پاکدستی کارگزاران دولتی بر اساس نامه ی ۵۳ نهج البلاغه چیست؟ برای یافتن پاسخ این سوال به بررسی دستورالعمل های وارد شده جهت انتخاب ۱. منشیان و نویسندگان ۲. قضات و داوران ۳. کارگزاران دولتی ۴. بازرگانان و صاحبان صنایع در نامه ی ۵۳ نهج البلاغه خواهیم پرداخت.

۱. منشیان و نویسندگان

امام علی (علیه السلام) در نامه ی ۵۳ نهج البلاغه ضمن توصیه های لازم برای گزینش کارگزاران به ضرورت پاکدستی و درستکاری کاتبان و نویسندگان اشاره می نماید.

در فرهنگ اسلام «قلم» و نوشته آنقدر ارزش و قداست دارد که می توان به آن سوگند یاد کرد خداوند در آغاز سوره قلم به قلم و نوشته سوگند خورده و فرموده: «ن والقلم و ما یسطرون؛ سوگند به قلم و آنچه ربا قلم مینویسند. امام صادق علیه السلام) میفرمایند: «چون روز رستاخیز شود، خداوند عزّ و جلّ مردم را در دشتی فراخ گرد می آورد و ترازوها گذاشته می شود و خون شهیدان با مرکّب عالمان سنجیده می شود، اما کفّه مرکّب عالمان بر خون شهیدان سنگین می کند. (ابن ادریس، ۱۴۱۰ق، ج ۲، ص ۱۱۹). امام علی (علیه السلام) نیز در اهمیت پاکیزگی در سخن می فرماید: «إِيَّاكَ وَ مُسْتَهْجِنِ الْكَلَامِ فَإِنَّهُ يَحْبِسُ عَلَيْكَ اللَّئَامَ وَ يَنْفِرُ عَنْكَ الْكَرَامِ؛ مبدا سخن زشت بر قلم برانی؛ زیرا زشت سخنی سبب می شود که افراد پست در کنارت بمانند و افراد گرامی، از تو بیزار شوند». (آمدی، ۱۳۹۲، ص ۲۱۴) کلام پاکیزه کلامیست که عاری از هرنوع دروغ و زشتی و بر اساس حقایق و واقعیت ها باشد «نویسنده منصف کسی است که هرگز دیدگاه ها، خواسته ها و اغراض شخصی یا صنفی خودش را در متن برنامه تحمیل نکند». (خالقی، ۱۳۹۰، ص ۵۱) از طرفی هر نویسنده ای باید در دنیا و آخرت، پاسخ گوی آثار قلمی خود باشد. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرموده است: «صاحب قلم را روز قیامت در تابوتی آتشین که با قفل های آتش بسته شده است می آورند. سپس نگاه می کنند ببینند که قلم را در چه جهت به جریان انداخته است؟ اگر قلم را در اطاعت و رضای الهی به کار گرفته باشد، از

تابوت بیرون می‌آورند بی‌آنکه آسیبی دیده باشد) ولی اگر از قلم در راه معصیتِ خداوند استفاده کرده باشد، به اندازه هفتاد خریف (مسافت چهل سال راه) پرتاب می‌شود و شدت عذاب او را خدا می‌داند.» (محمّدی ری‌شهری ۱۳۸۵، ص ۲۶۵). بی‌شک نویسندگان متعهد هرگز نوشته خود را در خدمت دشمنان دین و جامعه قرار نمی‌دهند. در دنیای غرب نیز افرادی چون دیدرو، نویسنده و فیلسوف فرانسوی (م ۱۷۸۵) معتقد است «هر آزاده‌مردی که قلم به‌دست می‌گیرد باید همت بر آن گمارد که عفاف را محبوب و فسق را منفور سازد». (خانلری، ۱۳۷۷، ص ۶۲).

امام علی علیه السلام در نامه ی ۵۳ نهج البلاغه مالک اشتر را برای گزینش کاتبان و نویسندگان خود اینگونه توصیه میکند: «ثُمَّ انْظُرْ فِي حَالِ كُتَّابِكَ فَوَلِّ عَلَى أُمُورِكَ خَيْرَهُمْ، وَأَخْصُصْ رَسَائِلَكَ الَّتِي تُدْخِلُ فِيهَا مَكَايِدَكَ وَأَسْرَارَكَ بِأَجْمَعِهِمْ؛ سپس در امور نویسندگان و منشیان به درستی بیندیش، و کارهایت را به بهترین آنان واگذار، و نامه های محرمانه، که در بر دارنده سیاست ها و اسرار تو است، از میان نویسندگان به کسی اختصاص ده که صالح تر از دیگران باشد، کسی که گرامی داشتن، او را به سرکشی و تجاوز نکشاند تا در حضور دیگران با تو مخالفت کند، و در رساندن نامه کار گزارانت به تو، یا رساندن پاسخ های تو به آنان کوتاهی نکند، و در آنچه برای تو می ستاند یا از طرف تو به آنان تحویل می دهد، فراموش کار نباشد و در تنظیم هیچ قراردادی سستی نورد، و در برهم زدن قراردادی که به زیان توست کوتاهی نکند و....» (نهج البلاغه، نامه ۵۳). مدیران دفاتر داسراها و دادگاهها و دفترداران وزارتخانه ها و ارگانها و نهادهای انقلاب از حساسیت خاصی برخوردار می باشند زیرا انجام کار هر مراجعه کننده ارتباط مستقیم به کیفیت کار این دفاتر و دبیرخانه ها و نویسندگان آن دارد این افراد گرچه از نظر پست و مقام دارای حساسیت شغلی نیستند لیکن از نظر اجرائی و ارتباط کارها در جهت نظم و انضباط از ویژگی خاصی برخوردار هستند، لذا امام علیه السلام "کتاب" را در ردیف کارگزاران در تمام طبقات و قضات محترم قرار می دهد.

۲. قضاات و داوران

امام علی علیه السلام در نامه ی ۵۳ نهج البلاغه خطاب به مالک اشتر در مورد و داوران و ضرورت پاکدستی آنها دستورالعمل هایی را صادر میکند که نشان دهنده ی حساسیت و مهم بودن این شغل است. در متون دینی ما به امر خطیر قضاوت اهمیت ویژه ای داده شده و قرآن کریم میفرماید: «ایای مؤمنان همیشه بر پادارنده قسط و عدالت، و گواهی دهندگان به حق) برای خدا باشید، هر چند عمل شما به ضرر خودتان یا پدر و مادر یا خویشاوندان باشد...؟» (نساء، ۱۳۵). قاضی چون با حکم عادلانه ی خود حافظ بر جان و مال و ناموس مردم است می بایست عدالت پیشه باشد و حکم او بر اساس حق و انصاف باشد.

قضاوت یکی از حرفه های بسیار مهم و حساس جامعه به شمار آمده است چنانچه پیامبر صل الله علیه و اله) میفرماید: «زبان قاضی در میان شعله آتش است تا داوری او پایان یابد، و در این صورت یا به سوی بهشت می رود یا به سوی جهنم!» (عاملی، ۱۳۶۷ ج ۲۷، ص ۲۱۴).

لذا حساسیت این شغل ایجاب می کند قاضی نسبت به وظایف خود آگاه باشد. رسول الله (صلی الله علیه و آله) می فرماید: «خداوند با قاضی است و یاور اوست مادامیکه ستم نکند، پس اگر ستم روا دارد، خدا از او جدا گشته و شیطان ملازم او می شود». (متقی ۱۴۰۹ ق، ص ۱۴۹۸۵). امام علی (علیه السلام): «آفَةُ الْقُضَاةِ الطَّمَعُ؛ آفت قاضیان طمع است». (امدی، ۱۳۹۲، ج ۲، ص ۳۹۳۶). دکتر محمد رضا نظری نژاد ریس کانون وکلای گیلان بیان میکند: «شرایط متفاوت مالی برای قضاات و کارکنان دادگستری، از آن رو نیز از اهمیت اساسی برخوردار است که مقابله با فساد که منابع عمومی را به مصارف شخصی منتهی و منافع جمعی و مصالح همگانی را به مخاطره می افکند، در گرو وجود قوه قضاییه مستقل، سالم و کارآمدی است. (خبرگزاری وکلای پرس، ۱۴۰۱). مقام معظم رهبری (مدضله العالی) می فرماید: «قاضی باید مستقل باشد و تحت تأثیر کسی قرار نگیرد. با تلفن و امر کسی نمی شود قضاوت کرد؛ باید با وجدان و علم و حجت شرعی خود قضاوت کند». (بیانات، در جمع قضاات، ۱۳۸۰/۰۴/۷). امام صادق (علیه

طبقه پایینی است که نمی توانند خودشان را اداره کنند، اینها بودند که ما را رساندند به این پیروزی، حالا نباید آن تاجر معتبری که دخالت در این امور نداشته باشد برای اینها ایجاد زحمت بکند... باید با انصاف رفتار کرد، باید با اینها با برادری رفتار کرد. گرانفروشی را کنار بگذارند و احتکار نکنند، نگهداری نکنند برای یک وقتی که جنس گران بشود و بفروشند، احتکار در غذاها جایز نیست. و همین طور باید با برادری با برادران خودشان رفتار کنند و این پیروزی را از آنها بدانند، ترس از خدا باید داشته باشید» (موسوی خمینی، ۱۳۷۸، ج ۶، ص ۳۹۵). حضرت علی (علیه السلام) در عهدنامه مالک اشتر با تأکید بر نقش مهم بازرگانان و صنعت گران، آنان را مایه منفعت و سبب پدید آمدن زمینه آسایش مردم می داند و می فرماید: «...وَأَعْلَمَ مَعَ ذَلِكَ أَنَّ فِي كَثِيرٍ مِنْهُمْ ضَيْقًا فَاحِشًا، وَشُحًا قَبِيحًا، وَاحْتِكَارًا لِلْمَنَافِعِ، وَتَحَكُّمًا فِي الْبَيَاعَاتِ، وَذَلِكَ بَابٌ مَضَرَّةٌ لِلْعَامَّةِ، وَعَيْبٌ عَلَى الْوُلَاةِ، فَامْنَعُ مِنَ الْاِحْتِكَارِ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ - مَنَعَ مِنْهُ. وَلَيْكُنِ الْبَيْعُ بَيْعًا سَمَحًا بِمَوَازِينٍ عَدْلٍ وَأَسْعَارٍ لَا تُجْحَفُ بِالْفَرِيقَيْنِ مِنَ الْبَائِعِ وَالْمُبْتَاعِ. فَمَنْ قَارَفَ حُكْرَةً بَعْدَ نَهْيِكَ إِيَّاهُ فَكَفِّلْ بِهِ، وَعَاقِبُهُ فِي غَيْرِ إِسْرَافٍ؛ إِنَّ رَأْيَ هَذَا هَمَّ بَدَنَ كَثِيرٍ مِنَ الْبَازِرِجَانِ، كَسَانِي هَمَّ هَسْتَنْدَ كَهْ تَنْگِ نَظَرٍ وَبَدِ مَعَامِلُهُ وَبَخِيلٍ وَاحْتِكَارِ كُنْنَدَهُ، كَهْ تَنْهَاهَا بِزُورْگویی بَه سُودِ خُودِ مِی اَنْدِشَنْد. وَ كَالَا رَا بَه هَر قِیمْتِی كَه مِی خُوهَنْد مِی فَرْوشَنْد، كَه اِین سُود جُویی وَ گَرَان فَرْوشِی بَرای هَمّه اَفْرَادِ جَامِعَه زِیَانْبَار، وَ عِیبِ بَزَرْگِی بَر زَمَامْدَارِ اسْت.

پس، از احتکار کالا جلوگیری کن، که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از آن جلوگیری می کرد، باید خرید و فروش در جامعه اسلامی، به سادگی و با موازین عدالت انجام گیرد، با نرخ هایی که بر فروشنده و خریدار زیانی نرساند، کسی که پس از منع تو احتکار کند، او را کیفر ده تا عبرت دیگران شود، اما در کیفر او اسراف نکن.» (نهج البلاغه، نامه ۵۳). سلب بعضی از امکانات مادی و غذایی جامعه؛ در تنگنا قرار دادن مردم و دامن زدن به گرانی قیمتها، همه از مواردی است که روح وحدت و انسجام حرکت را، دستخوش درگیری با محرومیت

می نماید. بنابراین در گزینش کارگزاران در زمینه ی بازرگانی می بایست پاکدستی را شرط قرار داد.

نتیجه گیری

محقق در این پژوهش به ضرورت پاکدستی کارگزاران دولتی بر اساس نامه ی ۵۳ نهج البلاغه در چهار منصب دولتی پرداخته و نتایج زیر حاصل شده است:

۱. منشیان و نویسندگان: نویسندگان در دفاتر دبیرخانه ها و نهادهای دولتی به علت ارتباط مستقیم با مراجعه کننده به لحاظ اجرایی از حساسیت خاصی برخوردارند و اگر خللی در کار آنها بوجود بیاید موجب از دست رفتن اعتماد عمومی مردم میشود از این رو نویسندگان و منشیان باید از میان افراد پاکدست و اهل تقوا گزینش شوند.

۲. قضات و داوران: جوامعی که در آنها قاضیان فاسد بر سر کارند و شرایط قضاوت را ندارند، گرفتار فساد و تباهی و اختلاس و رشوه و تجاوز به حقوق فردی و ملی هستند نه تنها از جهات معنوی روبه رشد نیستند، بلکه از جهت امور مادی نیز عقب مانده خواهند ماند.

۳. کارگزاران دولتی: اگر نگاه یک مدیر به منصب به عنوان یک وسیله برای رسیدن به اغراض شخصی خود باشد از نظر اسلام چنین مدیری اهلیت و شایستگی مدیریت ندارد بنابراین مسؤولین باید در خدمت مردم باشند و از آفات مدیریتی از قبیل رشوه، رانت، اختلاس و... پرهیز کنند.

۴. بازرگانان و صاحبان صنایع: تاجر یا صاحبان صنایع اگر در معاملات خود عفت اقتصادی را رعایت نکنند گرفتار آفت هایی چون گرانفروشی، کم فروشی، احتکار، تنگ نظری، بخل، سودجویی و... خواهند شد که همگی موجب تزلزل بنیان اقتصادی یک جامعه شده و نارضایتی عمومی را به دنبال دارد.

بنابراین نامه ی ۵۳ نهج البلاغه منشوری گرانبها در زمینه ضرورت پاکدستی کارگزاران دولتی و شرحویژگی ها و وظایف آنهاست و شایسته است والیان حکومت ها برای انتخاب کارگزاران خود دستورالعمل های وارد شده در این عهدنامه را بکارگیرند تا پاکدستی و عدالت شدر جامعه نهادینه شود

منابع

*قران

*نهج البلاغه

۱. ابن ادریس، محمد بن احمد «مستطرفات السرائر»، نشر: جماعة المدرسين فی الحوزة العلمیة بقم، مؤسسه النشر الإسلامی، قم: ۱۴۱۰ ق.
۲. حر، حاملی (۱۳۶۷) وسائل الشعیه، بیروت: موسسه آل بیت علیهم السلام) لاحیا التراث.
۳. خالقی، نرگس (۱۳۹۰). اخلاق پژوهش و نگارش. تهران: کتابدار.
۴. خدمتی، ابوطالب و دیگران (۱۳۸۱)، مدیریت علوی، قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
۵. خمینی، روح الله، صحیفه امام مجموعه آثار خمینی، (۱۳۷۸)، قم: تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

۶. خویی، سید حبیب الله، ۱۴۰۰ق)، منهاج البراعه، تهران: مکتبه الاسلامیه.
۷. دلشاد تهرانی، مصطفی، ۱۳۷۹)، ارباب امانت، اخلاق اداری در نهج البلاغه، چاپ دوم تهران: دریا.
۸. صابری یزدی، علیرضا (۱۳۸۸)، الحکم الزهراء، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۹. فراهانی، جواد «وصیاست» ۱۳۹۹ مشاهده: ۱۴۰۲/۳/۱۴ خرداد)، qudsonline.ir
۱۰. فراهانی، محمدرضا، «در اسلام» ۱۳۹۴/۶/۷، kayhan.ir.
۱۱. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۹۳)، اصول کافی، قم: دارالتقلین.
۱۲. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۸۵) من لایحضر الفقیه، تهران: دارالکتب اسلامی.
۱۳. متقی، علی بن حسام الدین (۱۴۰۹ق)، کنز العمال، بیروت: موسسه الرساله.
۱۴. محمد بیگی، فاطمه، «غیفانهاست» ۱۳۹۹/۲/۱۴ تیر ماه مشاهده: ۱۴۰۲/۱/۲۱)، khabarfarsi.c
- om
۱۵. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۰)، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب السلامی.
۱۶. ناتل خانلری، پرویز (۱۳۷۷). شعر و هنر. تهران: توس.
۱۷. نظری نژاد، محمدرضا «دغدغه عدالت و سرمایه انسانی؛ نگاهی به کمبود شدید تعداد قاضی در قوه قضائیه» ۱۴۰۱/۲/۱۴ مهر)، تاریخ مشاهده: ۱۴۰۲/۳/۱۴ خرداد)، vokalapress.ir
۱۸. التیمی امدی محمد (۱۳۶۶ش)، تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، قم: مکتب الاعلام الاسلامی.
۱۹. انصاری، محمد بن عبدالله، (۱۳۷۱) کشف الاسرار، تهران: امیرکبیر.
۲۰. بلادی، سید عباس «معاونت منابع انسانی قوه قضائیه با بهره گیری از افراد متخصص نقش بی بدیلی در جذب و گزینش قضات ایفا می کند» ۱۴۰۰/۱/۲۵)، hoghoogh۲۴.ir
۲۱. پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه ای، khamenei.ir.
۲۲. تیمی امدی، عبدالواحد (۱۳۸۳)، غرر الحکم و درر الکلم، قم: دارالحديث.

٢٣. حاكم نيشابوري، محمد بن عبدالله ١٤٣٥ق)، مستدرک الحاكم، بيروت: دارالتاصيل.

٢٤. حراني، ابن شعبه (١٣٧٦) تحت العقول، قم: انتشارت انصاريان.